

Jazyk, veda o jazyku, Smolenice

Medzinárodná vedecká konferencia *Jazyk, veda o jazyku, societa*, venovaná doc. PhDr. Slavomírovi Ondrejovičovi, CSc., sa konala 26. – 27. 4. 2006 v Kongresovom centre SAV v Smoleniciach ako 25. podujatie konferenčného typu organizované Jazykovedným ústavom Ľ. Štúra SAV v tomto zariadení. Ako mnohokrát predtým, aj na príprave tejto konferencie sa podieľala Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, ktorá je jubilantovi – jej nedávnemu predsedovi – blízka podobne ako Smolenický zámok. S príspevkami z oblasti sociolingvistiky, kodifikácie písanej i hovorenej podoby jazyka, historiografie, bilingvizmu, lexikografie i gramatiky prišli mladého šesťdesiatnika, priateľa, kolegu, riaditeľa a vedúceho viacerých projektov pozdraviť 33 prednášajúci a ďalšia desiatka účastníkov bez príspevku z viacerých slovenských, českých a maďarských slovakistických pracovísk. Dvaja gratulanti poslali svoje príspevky ako postery. Prípravu a celý priebeh konferencie riadila s jej vlastným nevtieravým šarmom *Sibyla Mislovičová*, čo takisto prispelo k veľmi príjemnej atmosfére.

Slávnostné otvorenie konferencie pripadlo *Jánovi Bosákovi*, po ktorom sa príhovoru k jubilantovi ujal *Juraj Dolník*. Pripomenul v ňom základné lingvistické práce S. Ondrejoviča osobitne oceniaiac jeho wittgensteinovský prístup k jazyku: „Neusudzuj hneď, pozoruj vlastnými očami! Dobré sa dívaj, aby si videl skutočný stav vecí!“ Takýto prístup umožňuje rozpoznať pravé a nepravé, kriticky vnímať stereotypy a posúvať jazykovedné myslenie. Na záver svojho príhovoru poprial S. Ondrejovičovi, aby jeho ďalšie pôsobenie v lingvistickom živote sprevádzali len a len priaznivé okolnosti.

Juraj Dolník pokračoval vo svojom slove úvodným vystúpením v prvom tematickom bloku konferencie. Príspevkom *Jednotlivec a jazyková norma* nastolil otázku, v akom vzťahu je jednotlivec, ktorý si osvojuje normu, k norme spisovného jazyka, ktorá reprezentuje kolektívne správanie. Uvažoval o troch vlastnostiach jednotlivca a uzavrel, že vzťah medzi jednotlivcom a normou spisovného jazyka je normálny vtedy, keď sa jednotlivec jazykovo môže správať a správa sa ako slobodné, prirodzené a autonómne individuum. V línii potreby normálnosti vzťahu medzi existujúcimi a kodifikovanými jazykovými prostriedkami pokračoval *Ján Bosák* v referáte *Kodifikácia a reálna slovenčina*. Rovnako aktuálnou otázkou polemiky sa zaoberal *Ján Findra: Problém polemiky (na okraj lingvistických polemík)*. Predstavil model polemiky ako žánru s presne vymedzenými obsahovo-kompozičnými a jazy-

kovo-stavebnými pravidlami. Osobitne zdôraznil, že akýkoľvek text, no polemický text osobitne, prezrádza o autorovi všetko, svedčí aj o jeho mravnom rozmere a hodnotových kritériách, o jeho ľudskej a vedeckej dôveryhodnosti, čo si autori niektorých (aj lingvistických) polemík v „zápale reči“ asi nie vždy dostatočne uvedomujú. I vedecká polemika môže byť „nad vecou“, i adresná a nekompromisná analýza názorov oponenta podložená presvedčivými argumentmi môže byť vyjadrená elegantne a noblesne. Prvý, hlavný blok rokovania uzatvárala po menšej prestávke Klára Buzássyová príspevkom *Jazyk a spoločnosť*; ku krátkej „kariére“ niektorých slov. Predstavila vybrané tematické skupiny tzv. efemérnych slov, ktoré sa pri lexikografickom spracúvaní súčasnej slovnej zásoby (horizont približne 50 rokov) musia starostlivo posudzovať a niekedy sa nezaradia ani do veľkého výkladového slovníka pre ich priveľmi krátkodobé fungovanie. Sú to napr. pomenovania súvisiace s politickými režimami a stranami (*mečiarovci*, *slotovci*; *červení*, *čierni*, *zelení*; *babky demokratky* a pod.), ale aj klasické slangové prostriedky (*plesnivé mrkváče*, *vyprašivená džínsovina*; *betálny*, *brutálny* a pod.).

V ďalšom bloku sa stretli tri príspevky. Jana Hoffmannová a Olga Müllerová (obe z Ústavu pro jazyk český AV ČR) sa venovali on-line internetovej komunikácii a už názvy ich referátov (*Sociolekt, vekový styl a komunikace na chatu* a *Poznámky k mluvenosti a psanosti komunikace na četu*) naznačovali slobodu a autonómnosť autoriek vo vzťahu k jazykovej norme (*chat – čet*). Zaujímavú a vecnú analýzu typov a prostriedkov tejto špecifickej komunikácie vystriedal exkurz do histórie smolenického zámku v prezentácii Márie Šimkovej *Jazyk, veda o jazyku, Smolenice*. Sumarizácia lingvistických podujatí v predchádzajúcom Domove vedeckých pracovníkov, terajšom Kongresovom centre SAV v Smoleniciach, ktorých bolo od r. 1964 po terajšiu konferenciu 24, ukázala hlavné vývinové línie a udalosti modernej slovenskej lingvistiky za posledné štyri desaťročia.

Popoludňajšie rokovanie otvoril Vladimír Patráš referátom *Echo paradigmatickej zmeny a ďalšie výskumy bežnej komunikácie*, na ktorý vhodne nadviazala Daniela Slančová (so spoluautorkou Luciou Pudišovou) prezentáciou *Štruktúrovanie sociálnej a jazykovej komunikácie v malej sociálnej skupine*. Výskum hovorenej komunikácie členov rodiny rôzneho veku, vzdelania a jazykového pôvodu (v rámci Slovenska) priniesol presné zistenia o vzťahoch medzi makrosociolingválnymi a mikrosociolingválnymi javmi v malej sociálnej skupine, o sociolingvopreferenčnej štruktúre prejavu jednotlivca vo vzťahu k ostatným členom rodiny. Podobný výskum v bilingválnom, slovensko-českom/česko-slovenskom rodinnom prostredí realizoval Marián Sloboda (Ústav lingvistiky a ugrofinistiky FF UK Praha) a predstavil ho v príspevku *Kontextualizácia a sociálna indexácia prepínaním kódov v dvoj-jazyčnom rozhovore*. V dvojjazyčnom/dvojazykovom kontexte pokračovala Mira Nábělková, ktorá poukázala na fabulačnú schopnosť jedných a dôverčivosť iných

používateľov jazyka v konkrétnom prípade pomenovania veveričky: *Drevokocúr – o životnosti jedného medzijazykového mýtu*. Možno by pri riešení reálnosti neraz humoristami vymyslených slov pomohol česko-slovenský a slovensko-český slovník, ktorého sa dožadujú nielen autorkou citovaní komunikanti z internetu. Rozsiahly a trochu heterogénny populudňajší blok uzatvárali dva príspevky z oblasti veľmi blízkej jubilanťovej súčasnej profesijnej orientácii: *Jiří Zeman* (Pedagogická fakulta UHK Hradec Králové): *K zvukové stránce mluvených projevů* a *Martin Ološtiak*: *K ortoepickej problematike cudzích proprií*.

Podvečerný blok sa vzhľadom na neúčast' dvoch ohlásených referentov zmenil z čisto historického na historicko-cudzozajazyčný. *Igor Haraj* predstavil *donátovskú tradíciu na Slovensku* a túto tému ďalej špecificky rozvinul *Vincent Blanár* v referáte *Donatus latino-bohemicus z r. 1745 (J. Rhenia)*. *Jana Pekarovičová* prezentovala *Praktickú fonetickú príručku pre cudzincov na pozadí kodifikácie* a ďalšie projekty moderného spôsobu výučby cudzieho jazyka (e-learning). *Alžbeta Uhrinová-Hornoková* (Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku) informovala o *slovenskej jazykovej situácii v Maďarsku* a predstavila aj niektoré noviny vydávané Slovákami v Maďarsku (Ludové noviny, Čabän).

Slávnostný večer venovaný jubilanťovi otvoril *Ján Findra*. Dovolil si byť trochu osobný, ale aj vecne pripomenul východiskovú zviazanosť Slavomíra Ondrejoviča s Novohradom a tým aj s takými jazykovedcami, ako napríklad Eugen Jóna, Ján Matejčík, Richard Schnek, Gejza Horák, Ján Garaj, Milan Urbančok či Pavol Žigo. Účastníkov konferencie a osobitne jubilanta pozdravil *Rudolf Chmel*, minister kultúry Slovenskej republiky a spolugarant viacerých veľkých projektov Jazykovedného ústavu L. Štúra.

Druhý deň konferencie sa opäť niesol v znamení tvorivej referentskej i diskusnej atmosféry a prelínania viacerých tém. *Matej Považaj* sa venoval *niektorým dynamickým tendenciám v slovníkovej morfológii*, *Pavol Žigo* sa vrátil k otázkam kodifikácie v príspevku *H. Bartek v konflikte kodifikačných princípov*. Syntaktické a morfológické témy rozvinuli *Oldřich Uličný* (Ústav českého jazyka a teorie komunikace FF UK Praha): *Modalita ve slovanských jazycích* a *Juraj Vaňko* *Sadnúť si, čítať si, robiť si (čo chcem)... a čo ešte?* Ukázalo sa, že aj na pohľad úzko špecifická otázka používania formantu *si* má širší kontext a súvisí napr. aj s deontickou a postojoyou modalitou. *Gabriela Múcsková*, reprezentujúc nárečové výskumy, poukázala v príspevku *Akomodácia v podmienkach bivarietnej jazykovej komunikácie* na rôzne spôsoby a prejavy vzájomného ne/prispôsobovania komunikujúcich s rôznym jazykovým povedomím.

Ďalší blok uviedol *František Šticha* (Ústav pro jazyk český AV ČR Praha) s príspevkom *Sémanticko-komunikativní specifika disjunktivních otázek (na materiálu ČNK)*. Od zistenia, že otázkam tohto typu (*Chceš nebo nechceš?*) sa v českej jazyko-

vednej literatúre skoro vôbec nevenovala pozornosť, cez analýzu 57 dokladov na disjunktívne otázky s opakovaným predikátom z Českého národného korpusu SYN2000 dospel k záveru, že pri týchto otázkach nejde o nejakú nadbytočnú explicitnosť a opakovanosť, ale o špecifický, jednoduchou otázkou nezameniteľný typ. Už na báze uvedeného malého množstva dokladov autor zistil sedem sémanticko-komunikačných funkcií disjunktívnej otázky: rušenie špecifického (potenciálneho) predpokladu; pochybovanie; nerozhodnosť a váhavosť; výzva na jasnú a rozhodnú odpoveď; expresívna výzva k činu; rétorická asertívna námietka; derematizácia. *František Martínek* (Ústav pro jazyk český AV ČR Praha) predstavil projekt *Elektronického spracovania lexikografickej excerpce češtiny strednej doby*, ktorý by mohol byť inšpiráciou aj pre digitalizáciu historického materiálu v Jazykovednom ústave E. Štúra SAV. *Lubomír Kralčák* sa venoval *súčasnej slovenčine ako národnému jazyku*, *Eva Čulenová* *jednoznačnosti významov výrazov v slovenských zákonoch* a *Sándor János Tóth* (Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku) *Integračným zmenám germanizmov v slovenčine*.

Z úst ďalšej dvojice jubilentovi blízkych slovenských jazykovedcov zazneli opäť jemu blízke témy: *Ján Sabol* načrtnol svoju *Lingvisticko-semiotickú interpretáciu kodifikačných postupov* a *Viktor Krupa* nastolil *Otázky jazykovej a etnickej identity* a ich sociolingvistické uchopenie. Účastníkov konferencie a predovšetkým jubilujúceho riaditeľa Jazykovedného ústavu prišiel pred záverom pozdraviť aj podpredseda Slovenskej akadémie vied *Dušan Kováč*. V odbornom programe ďalej pokračoval *Miroslav Dudok*, ktorý sa zamýšľal nad *vektormi slovenčiny a preventívnou jazykovedou*. Poukázal na veľmi rozdielne podmienky a potreby pôsobenia jazykovedy a jazykovej politiky v domácom prostredí oproti situácii enklávneho a diasporálneho jazyka, kde je už práve veľmi nevyhnutný seriózny interdisciplinárny a interregionálny projekt, ktorý by objektívne zmapoval vývin a súčasný stav enklávnej i diasporálnej slovenčiny. Množinu 33 vystupujúcich uzatvárali *Juraj Hladký* s témou *Väzenský slang či argot?* a *Edita Hornáčková-Klapičová* s príspevkom *Prekladové aspekty teologických terminov z hľadiska ich pôvodu a slootovorb*.

Účastníci konferencie mali počas celého rokovania na paneloch k dispozícii dva príspevky autorov, ktorí sa ku gratulantom pripojili na diaľku. *Miloslava Sokolová* pripravila precíznu a materiálno rozsiahlu analýzu *Funkcie synonymnej internacionálnej lingvistickej terminológie v súčasnosti*, aktuálnu a užitočnú aj v súvislosti s úvahami o novej gramatike slovenčiny, ktoré sa začali rozvíjať na predchádzajúcej jazykovednej konferencii v Smoleniciach (Tradícia a perspektívy gramatického výskumu na Slovensku, 2001). *Lubomír Ďurovič* sa vo svojom referáte „*Prostřední cesta*“ slovenčiny *Martina Ďurgalu* zameral na „praktickú“ učebnicu maďarčiny, ktorá vyšla v Trnave r. 1835 v spoluautorstve Karola L. Boboka, trnavského evanjelického farára, zemana, uvedeného s mnohými titulmi, a *Martina Ďurgalu* – na titulnom liste na druhom mieste a bez akéhokolvek titulu či nejakej cha-

rakteristiky, pôvodne rektora latinskej školy v Skalici. Autor svoj referát pripísal jubilantovi týmito slovami: „*Nech mi je teda dovolené krátkym pohľadom na túto knihu blahoželat' k šesťdesiatym narodeninám Slavovi Ondrejovičovi, ktorý svojimi vedeckými prácami i svojimi organizačnými úsiliami ďaleko rozšíril horizont a občerstvil atmosféru slovenského jazykovedného diania. Táto moja gratulácia je analýza jazyka tejto „praktickej“ gramatiky a kus biografie Martina Ďurgalu, autora tejto knihy, ktorá i svojim miestom vo vývoji k emancipácii spisovnej slovenčiny zo spisovného jazyka českého či československého – vlastne bezprostredne z doležalovského jazyka slovensko-českého –, ale možno ešte viac svojou hodnotou kultúrnohistorickou je svojráznym dokumentom postberňolákovského predštúrovského desaťročia.*“

Ako sa dalo aj z tejto krátkej správy zaregistrovať, konferencia *Jazyk, veda o jazyku, societa*, venovaná doc. PhDr. Slavomirovi Ondrejovičovi, CSc., sa niesla v tvorivom rokovacom duchu, priebežne aj s dostatkom priestoru na diskusiu a vo veľmi srdečnej a príjemnej atmosfére, za čo organizátorom, ako aj správe Smolenického zámku ešte raz ďakujeme. Z gratulácií, ktoré boli optimálne rozložené počas obidvoch dní, sme vybrali len niektoré a takisto sa k nim na tomto mieste pripájame. Nech nášmu oslávcovi dobre slúži zdravie, aby to s nami dlho vydržal, nech sa v ňom ďalej rozvíja empatia a všetko to dobré, čo mu ešte dlhé roky umožní mať radosť z osobného i pracovného života.

Mária Šimková